

Hírünk Nyugaton, 1920–2020

Romsics Ignác

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után kialakult nagyon kedvező nyugati magyarsághép a századfordulótól kezdődően fokozatosan elhalványult, és átadta helyét egy jóval kritikusabb ábrázolásnak. Ennek alapvető oka az volt, hogy a dualista idősakra jellemző liberális és jogkiterjesztő politikát a 19. század végétől kezdte felváltani egy olyan jogkorlátozó törvényalkotás, amely többek között az ország nem magyar lakosságának asszimilációjára törekedett. Ehhez járultak az osztrák–magyar–német–olasz hármasszövetséggel szemben felsorakozó hatalmak – Franciaország, Anglia és Oroszország – politikai érdekei, melyek a Magyarországon belüli nemzetiségi ellentétek szítását és felnagyítását és ezáltal az Osztrák–Magyar Monarchia gyöngítését diktálták. A propaganda-hadjárat legismertebb élharcosa a brit Robert W. Seton-Watson volt, aki 1908-ban megjelent könyvében (*Racial Problems in Hungary*), amely utóbb az 1919-es brit béke delegáció kézikönyvként használt alpműve lett, így írt a Duna mentén szerzett tapasztalatairól: „Benyomásaim Magyarországról még kedvezőtlenebbek, mint valaha. [...] Egész politikai életünk korrupt és rohadt, és a magyar hegemonia épülete lassan, de biztosan összeomlóban van.” Hasonló véleményt fejtett ki több francia történész, szlavista és publicista, továbbá Bjørnsterne Bjørnson Nobel-díjas norvég író. Az utóbbi egy budapesti lapnak 1907-ben így nyilatkozott: „Gyermekkorom óta szerettem és csodáltam a magyart, de később, amikor közelről láttam Ausztriában, és fölvilágosítottak, micsoda igazságtalanságokat követnek el a magyarok a velük egy államközösségben élő népeken, meggyűlöltem a magyar sovinizmust. Azt hiszem, Magyarországon kívül nincs senki, aki nem ugyanígy érez. Azt hisszük, ez az igazságtalanság előbb-utóbb szerencsétlenségbe dönti Magyarországot.” A szerencsétlenség alig több mint egy évtized múlva bekövetkezett, s abban, hogy ez úgy következett be, ahogy ismerjük, a háború elvesztése és egyéb fontos okok mellett ezek az ezekhez hasonló háború előtti és alatti túlzó kritikák is hozzájárultak.¹

¹ ROMSICS 2005, 29–30.

A magyarellenesség a békeszerződés elfogadása és aláírása körüli napokban, 1920 júniusában tetőzött. Ennek egyik jellegzetes példája a párizsi *Le Matin* című napilap június 5-ei számában közölt – pontatlanságokkal teli – cikk volt az előző nap aláírt magyar békeszerződés indoklásával. Ennek kulcsmondatai így hangoztak: „Tegnap pontban fél 5-kor igazságot szolgáltatott a versailles-i Nagy-Trianon palotában. Az összegyűlt szövetségesek elérték, hogy Magyarország arány- és valóságérzéke magához térjen. A történelem nagy rejtélye, hogyan uralkodhatott 5-6 millió magyar fél évszázadon keresztül 20 millió, más nemzetiséghez tartozó ember felett. Ilyen hatalomgyakorlás csak akkor elképzelhető és elviselhető, ha a hatalom szabadelvű és intelligens. A magyarok uralma viszont mindig erőszakos és esztelen volt. Magyarország mindig is elnyomó hatalom hírében állt. Önteltségét csupán alkalmatlansága múlta felül. Háborút akart, talán még jobban, mint Ausztria. Haraggal és gyűlölettel telten harcolt. Veszített, tegnap pedig megfizetett érte. Súlyosan, de méltányosan. Végre szabaddá vált ötmillió szlovák, hárommillió délszláv, két és fél millió román és még sorolhatnánk”²

A magyar politika bűnlajstroma a következő években további tételekkel súlyosbodott. Ilyen volt az 1920-as numerus clausus, a választójog 1922-es korlátozása, az 1925–26-os frankhamisítási ügy és a 1928-as szentgotthárdi fegyverszállítási botrány. A háborús évekre jellemző gyűlölködés ennek ellenére alábbhagyott, s Bethlen István kormányfői teljesítményéről nemcsak az olasz, a német és a brit, hanem a francia lapok is elismeréssel írtak. 1931-ben, miniszterelnöksége 10 éves évfordulójának alkalmából a párizsi *La Liberté* ékes szavakkal ecsetelte Bethlen állanférfinői kvalitásait, melyekkel a háború és a forradalmak utáni mélypontról elérte „Magyarország felemelkedését” és „nemzetközi helyzetének fokozatos javulását”. A baráti országok sajtója még elismerőbben írt róla és Horthy Miklósról, aki 1930-ban ünnepelte kormányzásának 10 éves évfordulóját. Az egyik legnagyobb olasz képes hetilap, a *L'Illustrazione Italiana* 1930-ban címdoldalon hozta a kormányzó arcképét, és „Magyar folklór” címmel idilli összeállítást közölt a magyarországi népeletről és népviseletről. A szerző figyelmét különösen megragadta a magyar puszták, „ahol félvad lovak patái dobognak és félhold alakban hátrafelé hajló szarvú ökrök legelésznek békésen”, valamint a vidéki magyar lányok, akik „formásak, teltek, mosolygósak és csókos szájúak”. A „festői Magyarország” – tudhatták meg az érdeklődő olaszok – „a szép lányok országa”, amelyet még nem kezdett ki a modernitás. „A magyar vidék ma is évezredes múltú értékeit kínálja – az öltözékeket, az eszközöket, a használati tárgyakat és a hímzett kézimunkát”.

² ROMSICS 2021, 114.

Egyik 1932-es számában hasonló hangvételű képes összeállítást közölt Magyarországáról a tízmilliós olvasótáborral rendelkező amerikai *National Geographic*. A szerzők figyelmét leginkább a „nagy kivágású ingben és bő gatyában” lovagló pásztorok keltették fel, akik a „termetes szarvasmarhákat” terelgették a „magyar pampán”, vagyis a Hortobágyon. No és persze a „nagy szoknyában, hímzett kötényekben és csúcsos fejkendőkben” magukat illető vidéki parasztmenyecskék. De lenyűgözték őket a vidéki csárdákban felszolgált „kiváló ételek és borok”, valamint a „paraszt pajtájában” található „modern mezőgazdasági gépek” is. Az viszont meglepte őket, hogy a falusi házakban nincs fürdőszoba, s hogy a „tisztaszobát” semmire sem használják.³

Az egyik 1932-ben kiadott német népfőiskolai kézikönyv hasonló, ámbar jóval fensőségesebb, a felvilágosodás kori jellemzésekhez hasonló képet nyújtott a magyarokról. „Béctől, ettől a tisztán német várostól keletre, egyórányi utazás után – olvasható ebben – kezdődik az igazi, hamisítatlan Balkán. Itt fekszik Magyarország pusztáival, cigányaival, bolháival és poloskáival. A magyar nép félig szentimentális és melankolikus, félig vad és szenvedélyesen felpaprikázott. Ausztria-Magyarország inkább politikailag, mint organikusan alkotta a kettős monarchiát. Lelkük mélyén a magyarok közelebb állnak a balkáni népekhez, mint a hőn szeretett osztrák testvérnéphez.”⁴

Íme a 19. századi romantikus klisék 20. századi mutációi, amelyeket a nyugati – és újabban japán és dél-koreai – turisták egy része még ma is keres hazánkban. És a magyar turisztikai ipar erőfeszítéseinek köszönhetően meg is talál, ahogy az egykori vadnyugat hangulatát kereső turisták is megtalálják Arizonában és környékén a Colttal lövöldöző bőrnadrágos cowboyokat és a harci tollakkal ékesített, nyilazó indiánokat.

Az 1930-as évek második felétől, amikortól Európa és a világ kezdett ismét két nagy és egymással szemben álló blokká alakulni, az idillikus beszámolókatónusa egyre komorabbá vált. 1941-től kezdődően pedig, amikor Németország oldalán Magyarország is belépett a háborúba, majd az Egyesült Államoknak is „hadat üzent”, az ország nyugati ázsiója meredeken zuhant lefelé. Magyarország nyíltan ellenséges állammá vált. Az 1944. március 19-ei német megszállás után a *Newsweek* Kossuth Lajos halálának 50. évfordulójára időzítve könnyedén rángatható bábállamként írt Magyarországról. Az októberben hatalomra került Szálasiról pedig „Hitler bábjaként”⁵

³ ROMSICS 2021, 117–127.

⁴ Archiv des Auswärtiges Amtes, Berlin, Politische Abteilung, II. Ungarn, Pol. 2. Bd. 4. Schoen 1932. február 8-ai jelentése.

⁵ ROMSICS 2021, 139–143.

1945-ben ismét új időszámítás kezdődött. Az új korszak első tíz évében Magyarország háromszor került a nyugati sajtó címdalaira: az 1949-es koncepciós perek, az 1953-as angol–magyar rangadó és az 1956-os forradalom kapcsán. A koncepciós perek közül messze a legnagyobb figyelmet Mindszenty József 1948. karácsonyi letartóztatása és 1949. február 8-ai elítélése váltotta ki. Erről minden nagy lap megemlékezett, kivétel nélkül áldozatot, sőt mártírt látva a bíborosban. A hívők világszerte imádkoztak érte, s a közvélemény „a katolicizmus és a kereszténység végső bástyájaként”, „tántorítatlan antikommunistaként”, a „nyugati, magántulajdon-alapú demokráciák védelmezőjeként” tekintett rá. Februári tárgyalását a *New York Times* tudósítója „jól elpróbált, de rosszul előadott színjátéknak” nevezte. A Rajk László és társai elleni koncepciós per – noha 16 nyugati tudósító foglalt helyet a tárgyalóteremben – jóval kevesebb figyelemben részesült, ahogy október 15-ei kivégzésük is. Rajk nem ekkor, hanem 1956-os rehabilitálásakor került a nemzetközi figyelem előterébe.

Az 1953-as londoni 6:3-as futballgyőzelem híre viszont az egész világot bejárta. A gólokról és az Aranycsapatról, valamint Puskás Ferencről készült fotók címlapokra kerültek. Puskást a kor legjobb focistájaként, a csatársort a valaha volt legkiválóbbként ünnepelték. „El se tudtam képzelni, hogy ilyen jó lehessen a magyar együttes” – nyilatkozta az angol csapat kapitánya. Közel fél évszázaddal később, amikor egy franciaországi diáktáborban jártam, az Európa különböző országaiból összesereglett diákok három magyar nevét ismerték: Bartókét, Puskásét és Nagy Imrét.⁶

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc a szovjet uralom elleni leglátványosabb kelet-európai megmozdulás volt. A forradalmi Magyarország küzdelme ennek megfelelően igazi szenzációként hatott a gyorsan megérkező tudósítókra és az újságolvasó közönségre egyaránt. A nyugati világ nagy napilapjai napról napra követték az eseményeket, a hetilapok képes összefoglalókat közöltek. Az október végi és november eleji napokban Magyarország tizen-nyolcszor került a *New York Times* címlapjaira, amely magasabb szám, mint amit Magyarország összesen elért a lap 1851-es alapítása óta. Nagy Imréről, akiben a kezdeti napokban a felkelőkhöz hasonlóan sokan nem bíztak, november elején a *Paris Match* és a *Spiegel* is címlapfotót közölt. De címlapra került Kéthly Anna, a kiszabadult Mindszenty József s az a szakácsnak tanuló, a nyakában dobtáras géppisztollyal lefényképezett, pufajkás fiatal leány is, akit november 7-én a sebesültek mentése közben ért a halál. A *Time* magazin, amely 1937-től minden évben megválasztotta az elmúlt év emberét, 1957. január 7-én a „magyar szabadságharcos” fiktív portréját közölte, háttérben a lyukas magyar

⁶ EÖRSI 2021, 147–154.

zászlóval és két másik felkelő távoli sziluettjével. Magyarország reputációjáért, jó híréért a világban a XX. században senki sem tett többet, mint az 1956-os felkelők: a „bátor magyar diákok, munkások és parasztok”. Hősiességüket a *New York Times* nem alaptalanul hasonlította azokéhoz, akik egykor Kossuth Lajos oldalán harcoltak. A forradalmat leverő Vörös Hadsereget pedig I. Miklós cár osztrákokat megsegítő 1849-es seregéhez. Ekkor és a következő években a nyugati világ számára a magyar forradalom személyesítette meg a minden emberben meglévő szabadságvágyat, s a magyar felkelő a szabadságért szükség esetén életét is feláldozó hőst.⁷

Kéthetes heroikus küzdelem után a forradalom elbukott, de a nyugati sajtóban még hónapokig fel-felbukkant az emléke. Erre az Ausztriát elárasztó, majd onnan Európa és a világ minden országában szétszóródó magyar menekültek ügye, a magyar vízilabdacsapat melbourne-i győzelme decemberben és az ENSZ szimbolikus jelentőséggel bíró határozatai, majd a megtorlásokról, mindenekelőtt Nagy Imre és társai 1958-as kivégzéséről érkező hírek szolgáltatottak okot. Majd, ahogy az 1848–49-es forradalommal is történt, a heroikus emlékek kezdtek halványodni s a kibontakozó konszolidáció egymást követő lépései előtérbe kerülni és elismerést aratni. A *National Geographic* riportere 1965-ben – mutatis mutandis – már ugyanolyan bukolikus hangvétellű riportban számolt be a magyarországi mindennapokról, mint elődje 1932-ben. Változás azonban, hogy őt már nem a puszta és a vidéki menyecskek látványa nyűgözte le, hanem a metropolissá alakuló főváros és a Duna-parti strandokon sütkérező „napbaránított lányok”. „Még nincs tíz éve – olvasható a tudósításban –, hogy az orosz tankok itt tiporták el kegyetlenül a magyar felkelést. A II. világháború során a szovjet és a német seregek porrá zúzták a várost a két hónapos ostrom és az utcai harcok során.” Ám mindezek ellenére mainapság „Budapest virágzónak látszik és szabadon cselekszik. Nem látunk kígyózó sorokat a boltoknál; úgy tűnt, hogy élelmiszerből és bizonyos árukból Csehszlovákiánál is nagyobb a bőség. 1956 óta stabil gazdasági fellendülés tapasztalható.” Ez volt a „gulyás-kommunizmus” és a „frizsiderszocializmus” egyik első leírása. Ugyanez a lap 1971-ben már arról számolt be, hogy a keményvonalas kommunizmustól való eltérés „Magyarországot az egyik legvirágzóbbá teszi a szovjet blokk országai között”. A diktatúra szigora ugyancsak enyhült. „Az országban, ahol a szokások erősek és a vérmérséklet heves, a proletárdiktatúra már nem nevezhető totálisnak.” S végül lapozzuk fel a *New York Times* 1988. május 23-ai számát, melyben ezt az összegző megállapítást találjuk: „Magyarország lett a leggazdagabb és legtoleránsabb ország a szovjet blokkon belül”.

⁷ EÖRSI 2021, 154–166.

Kádár János, aki mindvégig e konszolidáció első számú irányítója volt, kezdetben rendkívül negatív szereplőként, a szovjet érdekek feltétlen kiszolgálójaként, egyfajta magyar Quislingként jelent meg a világsajtó hasábjain. Az évek múltával azonban ez a kép is elhalványult, és egyre markánsabban körvonalazódott az ország geopolitikai meghatározottságainak keretei között a népe érdekeit szolgáló reálpolitikus profilja. 1982 májusában, 70. születésnapja alkalmából a londoni *Guardian* egész életpályáját áttekintve megállapította, hogy a kommunista vezetők többségével szemben Kádár valódi népszerűsége tett szert; hazája mind a gazdasági fejlettséget, mind a politikai szabadságjogokat tekintve sziget Kelet-Európában, s ezért nagy valószínűséggel szabad választások keretében is többséget szerezne. A *Time* magazin, amely 1957-ben még a magyar szabadságharcosról közölt címlapképet, 1986-ban Kádár portréját közölte. Majd 1987-ben így írt róla: „Kádár János gazdasági reformjait régóta Kelet-Európa sikertörténeteként tartják számon. 1968-ban kísérletezésbe fogott egy decentralizáltabb szabadpiaci sajátosságokkal rendelkező rendszerrel, aminek az eredménye az úgynevezett gulyáskommunizmus lett. Ennek köszönhetően a Kádár országában élők életszínvonala az egyik legmagasabb a kommunista országok között. Az elmúlt húsz évben Kádár fokozatosan vegyítette a gazdasági újításokat és biztosított egyre nagyobb politikai szabadságot. A magyar sajtó jelenleg nagy függetlenséget élvez a véleménynyilvánítás terén, és az ellenzék is viszonylagosan nagy mozgástérrel rendelkezik a kritika szempontjából”. Kossuth Lajos és Deák Ferenc; Nagy Imre és Kádár János – minden analógiához hasonlóan természetesen ez a párhuzam sem jelent azonosságot. A hasonlóság azonban vitathatatlan.⁸

Az 1988–90-es rendszerváltás időszakából nagy nyugati publicitást kapott Kádár 1988-as leváltása, 1956 népfelkeléssé minősítése és a többpártrendszer elfogadása 1989 elején, Nagy Imre újratemetése júniusban, az osztrák–magyar határ megnyitása, az NDK-s turisták kiengedése augusztus–szeptemberben, a köztársaság kikiáltása október 23-án, majd a térség első szabad választásai 1990 tavaszán. Bár Magyarországon nem került sor olyan látványos összetűzésekre, mint Csehszlovákiában, Kelet-Németországban és Romániában, a stabilitás megtartása és az átmenet békés jellegének biztosítása elismerést vívott ki. Magyarország továbbra is bezzegország maradt, noha kevésbé érdekes, mint szomszédai, különösen a rövidesen véres polgárháborúba bonyolódó és széteső Jugoszlávia. „A kilencvenes évek legvégére – állapította meg Tölgyessy Péter találóan – a nagy világlapok véleményformálói lassacskán kezdték úgy érzni, hogy a hajdani keleti-tömb közép-európai államai, ha a remélnél több visz-

⁸ VALUCH 2021, 181–193.

tagság árán is, ám idővel révbe jutnak. Közülük a kisebb országok belpolitikája az Egyesült Államokból nézve lassanként csupán annyira volt érdekes, mint a dán vagy a norvég közélet vitái”. Mindez megváltozott azonban az új évezred hajnalán.

A Medgyessy Pétert 2004-ben váltó Gyurcsány Ferenc gyorsan a nemzetközi sajtó favoritja lett. Olyan lapok írtak róla elismerően, mint a német *Die Zeit* és a brit *Financial Times*. Első megnyilatkozásai alapján a nyugati elemzők olyan Tony Blair-típusú politikust láttak benne, aki képes lehet a magyar baloldalt az európai liberális demokrácia szellemében megújítani. 2006 nyaráig valamennyi elődjéhez képest ő kapta a legnagyobb figyelmet. Az őszi zavargások azonban, amelyekről a világsajtó címdalokon is tájékoztatott, gyorsan erodálták népszerűségét. A két évvel korábbi „üdvöske” hirtelen a régió „legszálnalmasabb” kormányfője és Magyarország „sírásója” lett. A zavargások mellett ezt a gazdasági fejlődés visszaesésével is indokolni lehetett.

Azt, hogy a Fidesz 2010-es győzelmével nem egyszerű kormányváltás történt, hanem sok szempontból egy új rendszerváltás kezdődött, a nyugati sajtó azonnal érzékelte. Az intézményrendszer antidemokratikus átalakítását, az unortodox gazdaságpolitikát és az unióellenes retorikát ezért kezdettől fogva bírálta. Az évek során ez aztán egyre fokozódott, ami Orbán Viktorra minden elődjénél nagyobb sajtóvilvánosságot biztosított. 2021-ig a *New York Times* oldalain összesen 862 említést kapott, miközben Kádár János csak 400-at, Gyurcsány Ferenc 162-t, Horn Gyula pedig 84-et. Címdalára először 2014-ben került az *International New York Times*-ben, majd 2015-ben került Donald Trumppal és Marine Le Pennel együtt az *Economist*-ben és a svájci *Die Weltwoche*-ben, 2018-ban a *Time*-ben, a *Newsweek*-ben és ismét az *Economist*-ben, 2019-ben pedig a *Spiegel*-ben és a *Foreign Affairs*-ben. A képekhez társuló cikkek kisebb része elismerően írt autokratikus törekvéseiről. A konzervatív *Die Weltwoche* például – migránspolitikájára utalva – „Európa védelmezőjeként” mutatta be. A liberális lapok, például az *Economist* viszont „szélsőjobbboldali populistának” és a demokrácia sírásójának nevezte. „Orbán felkapaszkodik, Magyarország pedig a porba hull” – írta a mértékadó *Foreign Affairs* 2019-ben. A helyzet azóta még kontrasztosabbá vált. Az orosz–ukrán konfliktusban tanúsított oroszbarát és EU-ellenes álláspontja miatt az elmúlt években szinte folyamatosan irányult Orbán Viktorra a reflektorfény, miközben népszerűsége egyre inkább csökkent.⁹

⁹ TÖLGYESSY 2021, 205–250.

Hivatkozott irodalom

- EÖRSI László, „*A kommunizmus hosszú éjszakája egyszer véget érhet*” = KISS Cs., SZALAY-BERZEVICZY 2021, 145–178.
- KISS Cs., SZALAY-BERZEVICZY (szerk.), *Címlapon Magyarország, 2021 – Címlapon Magyarország, Hazánk története a nyugati sajtó tükrében, 1848–2020*, szerk. Kiss Csaba, Szalay-Berzeviczy András, Bp., Tranz Press, 2021.
- ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Bp., Osiris, 2005.
- ROMSICS Ignác, *A király nélküli királyság* = KISS Cs., SZALAY-BERZEVICZY 2021, 107–143.
- TÖLGYESSY Péter, *Külső mintakövetés vagy nemzetállami megoldáskeresés* = KISS Cs., SZALAY-BERZEVICZY 2021, 203–250.
- VALUCH Tibor, *A kádárizmus arcai* = KISS Cs., SZALAY-BERZEVICZY 2021, 179–201.